

چکیده

تعامل انسان با حیوانات همواره بخشی جدایی ناپذیر از تاریخ تمدن‌ها بوده است. دین اسلام با نگاهی جامع و حساس به حقوق حیوانات، چارچوب‌های اخلاقی و شرعی مشخصی برای تعامل با آن‌ها تعیین کرده است؛ در حالی که نگهداری برخی حیوانات توصیه شده، نگهداری سگ در محیط زندگی روزمره به دلیل پیامدهای خاص آن، مورد نهی قرار گرفته است. این پژوهش با روش توصیفی، به واکاوی فقهی و اجتماعی جایگاه نگهداری سگ در زندگی مسلمانان می‌پردازد. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که گرچه در اسلام برای سگ ارزش و حقوقی قائل شده‌اند، اما به دلیل مفاسد و آسیب‌های احتمالی مانند شیوع بیماری‌ها، کاهش روابط انسانی، انحرافات اخلاقی و اتلاف وقت، ورود این حیوان به زندگی روزمره انسان‌ها محدود گردیده است. متأسفانه، در سال‌های اخیر شاهد نفوذ تدریجی این فرهنگ در جوامع اسلامی بوده که عواملی نظیر دین‌گریزی، تهاجم فرهنگی، تقلید از سبک زندگی غربی و مدگرایی در آن نقش دارند. نتایج کلی این پژوهش بر لزوم بازنگری در این پدیده از منظر اسلامی و اجتماعی و تبیین صحیح آموزه‌های دینی در این خصوص است.

کلید واژگان: اجتماعی، اسلامی، انسان، حیوان، سگ، فقهی.

^۱. طلبه سطح دو حوزه علمیه زهراپیه نجف آباد.

انسان و حیوانات همواره در بستر تاریخ تمدن‌ها، زیستی مشترک داشته‌اند و دین اسلام نیز به عنوان یک دین جامع، با نگاهی دقیق و متمایز، چارچوب‌های اخلاقی و شرعی ویژه‌ای را برای تعامل انسان با موجودات زنده، از جمله حیوانات، وضع نموده است. همانطور که از امام صادق (علیه السلام) روایت شده است، سگ به دلیل نجاست ذاتی، از جمله حیواناتی است که نگهداری از آن در محیط زندگی روزمره انسان با محدودیت‌ها و نهی‌هایی همراه است. با این حال، در جامعه امروزی، شاهد افزایش چشمگیر گرایش افراد، حتی در جوامع اسلامی، به نگهداری از سگ به عنوان حیوان خانگی و ایجاد روابط عاطفی عمیق با آن‌ها بوده. این پدیده، ابهامات و چالش‌های متعددی را در خصوص تناسب آن با آموزه‌های اسلامی و پیامدهای اجتماعی و فرهنگی آن ایجاد کرده است.

در سال‌های اخیر، با گسترش ارتباطات، دسترسی به اطلاعات و همچنین تأثیرپذیری از فرهنگ‌های بیگانه، موضوع نگهداری سگ در میان مسلمانان، به ویژه در نسل جوان، رواج یافته است. این گرایش، که ریشه در عواملی چون دین‌گریزی، کاهش روابط انسانی، مدگرایی، تقلید از سبک زندگی غربی و نیاز به همراهی عاطفی دارد، می‌تواند پیامدهای ناخواسته‌ای را در ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی، بهداشتی و اخلاقی به همراه داشته باشد. از سویی، با توجه به دستورات صریح دینی مبنی بر نجاست سگ و نهی از نگهداری آن در منزل، و از سوی دیگر، با رواج یافتن این پدیده در جامعه، ضرورت انجام پژوهشی جامع که به تبیین دقیق فقهی و اجتماعی این موضوع بپردازد، بیش از پیش احساس می‌شود. این تحقیق به دنبال پاسخگویی به این پرسش اساسی است که جایگاه سگ از منظر فقهی و اجتماعی در زندگی مدرن اسلامی چیست و پیامدهای نگهداری از آن کدامند؟

در زمینه رابطه انسان و سگ، مطالعات و آثار متعددی در حوزه‌های مختلف تاریخی، باستان‌شناسی، جامعه‌شناسی و حتی فقهی وجود دارد. آثاری نظیر «واکاوی فقهی نگهداری از انواع سگ‌ها از منظر مذاهب اسلامی» (نوری و صبوی جهرمی)، «فقه الحيوان» (مکارم شیرازی)، «حقوق حیوانات از نظر اسلام» (سمندری نجف آبادی)، «حیوانات و انسان‌ها» (محقق) و «فرهنگ و حیوانات خانگی» (شریفی) به جنبه‌های مختلف این موضوع، از جمله دیدگاه‌های فقهی مذاهب اسلامی، حقوق حیوانات، روابط اجتماعی و تحولات فرهنگی در نگهداری حیوانات خانگی پرداخته‌اند.

با این حال، پژوهش حاضر در تمایز با مطالعات پیشین، با تمرکز بر واکاوی فقهی و اجتماعی جایگاه سگ در زندگی مدرن اسلامی، به دنبال ارائه تحلیلی جامع و به‌روز از این پدیده است. در حالی که بسیاری از منابع موجود به بررسی کلی حقوق حیوانات یا دیدگاه‌های سنتی فقهی پرداخته‌اند، این مقاله تلاش می‌کند تا با تلفیق مباحث فقهی با چالش‌های نوپدید جامعه اسلامی (که اغلب از منابع آنلاین و شبکه‌های اجتماعی نشأت می‌گیرند) و بررسی علل گرایش جامعه اسلامی به این مسئله، به تحلیل هنجار یا ناهنجار بودن نگهداری سگ در بستر فرهنگی و دینی امروز بپردازد.

هدف اصلی این پژوهش، واکاوی فقهی و اجتماعی جایگاه نگهداری سگ در زندگی مدرن اسلامی و تحلیل پیامدها و آسیب‌های ناشی از این پدیده است. در راستای این هدف اصلی، اهداف فرعی ذیل دنبال می‌شوند:

- بررسی دیدگاه‌های فقهی مذاهب اسلامی در خصوص طهارت/نجاست سگ و احکام نگهداری از آن.
- شناسایی و تحلیل علل رواج نگهداری سگ در میان اقشار مختلف جامعه اسلامی، با تأکید بر عوامل اجتماعی، فرهنگی و روانی.
- بررسی پیامدهای بهداشتی، اخلاقی، فرهنگی و اجتماعی نگهداری سگ در محیط زندگی مسلمانان.
- ارائه راهکارهای مناسب برای مواجهه با این چالش در چارچوب آموزه‌های اسلامی و با توجه به اقتضائات زندگی مدرن.

ساختار این تحقیق بر سه محور اصلی استوار است؛ ابتدا به بررسی جنبه‌های قرآنی و روایی جایگاه سگ پرداخته می‌شود، سپس با تمرکز بر دیدگاه فقهی، مسئله نجاست ذاتی سگ مورد کنکاش قرار می‌گیرد و در نهایت، تأثیرات اجتماعی، فرهنگی و روانی نگهداری از این حیوان در جامعه مورد تحلیل و بررسی واقع خواهد شد.

الف) جنبه‌های فقهی جایگاه سگ: بررسی نجاست و نگاه دینی

در سال‌های اخیر، حضور سگ در خانه‌های برخی خانواده‌ها، حتی در میان افراد مذهبی، پرسش‌هایی را در مورد جایگاه فقهی و دینی آن مطرح کرده است؛ به‌ویژه با توجه به مراقبت‌ها و نظافت‌هایی که برخی از صاحبان سگ برای حیوانات خود فراهم می‌کنند. این نوشتار تلاش دارد تا ضمن بازخوانی منابع فقهی، قرآنی و روایی، وضعیت شرعی سگ و دلایل حکم به نجاست آن را روشن سازد.

منابع فقهی و جایگاه قرآن

در استنباط احکام اسلامی، قرآن تنها یکی از منابع چهارگانه فقه (قرآن، سنت، اجماع و عقل) تلقی می‌شود. بنابراین، انتظار اینکه تمام احکام شرعی، از جمله نجاست سگ، به صورت مستقیم در قرآن ذکر شده باشند، صحیح نیست. چنان‌که خود قرآن کریم نیز بر اطاعت از پیامبر (صلی الله علیه و آله) تأکید می‌ورزد: «أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ» (نساء: ۵۹). همچنین بیان می‌دارد که سخن پیامبر (صلی الله علیه و آله) برخاسته از وحی الهی است: «وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ ۚ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ ۖ» (نجم: ۳-۴). از این رو، احکام صادرشده از سوی رسول اکرم (صلی الله علیه و آله)، مانند حکم نجاست سگ، برای مسلمانان حجت شرعی محسوب می‌شود، حتی اگر در قرآن صراحتاً به آن اشاره نشده باشد.

فتوا به نجاست سگ در فقه شیعه

فقه‌های شیعه، بر اساس متون حدیثی معتبر، مانند کتاب «وسائل الشیعه» و کتاب فقهی «جواهر الکلام»، حکم به نجاست سگ را امری اجماعی دانسته‌اند. طبق این دیدگاه، تماس با بدن سگ یا آب دهان آن موجب نجاست می‌شود و پس از آن، اجرای احکام طهارت ضروری است. لازم به ذکر است که این حکم، ماهیتی تبعیدی و شرعی دارد و نباید با پلیدی یا بدی ذاتی سگ اشتباه گرفته شود.

تمایز میان نجاست و بی‌ارزشی

یکی از برداشت‌های نادرست رایج، یکسان‌انگاری میان نجاست و بی‌ارزشی یا بدی است. در فقه اسلامی، برخی چیزهای نجس، مانند خون یا منی، نقش‌های حیاتی در زندگی انسان ایفا می‌کنند. همان‌طور که خون، که برای نجات جان انسان در درمان بیماری‌ها حیاتی است، نجاست آن موجب بی‌ارزشی‌اش نمی‌شود؛ به همین ترتیب، نجاست سگ نیز به معنای طرد یا نفی ارزش‌های زیستی آن نیست.

سگ؛ حیوانی با اهداف خلقت مفید

بر اساس متون دینی، هر موجودی هدف و غایتی در خلقت دارد و استفاده از آن در مسیر هدف خلقتش مشروع است. سگ، با ویژگی‌هایی چون شامه قوی، وفاداری و توانمندی در امور امنیتی و جست‌وجو، یکی از مفیدترین حیوانات برای انسان محسوب می‌شود. لذا حکم نجاست نباید مانع شناخت ارزش‌های زیستی این حیوان گردد. (<https://www.porseman.com>)

1. بررسی آیات و روایات مرتبط با سگ

در نگاه فقه اسلامی، سگ حیوانی است که تماس با بدن یا آب دهان آن موجب نجاست می‌شود، اما این حکم به معنای بی‌ارزشی یا منع استفاده از توانمندی‌های آن در امور مشروع نیست. در این بخش، به بررسی روایات و آیات مرتبط با سگ می‌پردازیم:

روایات:

• روایت اول (امام علی علیه السلام):

«تَنْزَهُوا عَنْ قُرْبِ الْكِلَابِ فَمَنْ أَصَابَ الْكَلْبَ وَهُوَ رَطْبٌ فَلْيَغْسِلْهُ»

«از نزدیکی با سگ‌ها دوری کنید. پس هر کس با سگ برخورد داشت، در حالی که بدنش خیس بود، باید بدنش (محل برخورد) را بشوید.» (حر عاملی، ۱۴۰۹ ق، ج ۳، ص ۴۱۷)

○ تقویت مسئولیت‌پذیری و اعتماد به نفس: مراقبت از حیوان خانگی می‌تواند حس مسئولیت‌پذیری و اعتماد به نفس را تقویت کند که بر روابط اجتماعی تأثیر مثبت دارد.

• چالش‌های فرهنگی و دینی:

○ تشابه به فرهنگ غیر اسلامی و عرفی: در جوامعی مانند ایران، نگهداری سگ ممکن است با ملاحظات شرعی و عرفی همراه باشد. اگر این عمل باعث تشابه به فرهنگ غیر اسلامی یا آزار همسایگان شود، از نظر برخی مراجع حرام تلقی می‌گردد.

○ کاهش تعاملات اجتماعی: برخی افراد ممکن است به دلیل باورها یا حساسیت‌های خود، از صاحبان سگ فاصله بگیرند یا احساس ناراحتی کنند، که این امر می‌تواند منجر به کاهش تعاملات اجتماعی شود.

• تأثیر بر سبک زندگی و روابط خانوادگی:

○ تضعیف ارزش‌های خانوادگی و کاهش فرزندآوری: برخی روانشناسان معتقدند نگهداری سگ به جای فرزند می‌تواند باعث تضعیف ارزش‌های خانوادگی و کاهش فرزندآوری شود که بر ساختار اجتماعی در بلندمدت اثر می‌گذارد.

○ افزایش مصرف‌گرایی: نگهداری سگ ممکن است با افزایش هزینه‌ها و گرانش به مصرف‌گرایی همراه باشد و افراد را از نیازهای انسانی خود دور کند.

این خلاصه نکات اصلی بخش‌های ۳ و ۴ را پوشش می‌دهد. آیا این اطلاعات دقیقاً همان چیزی است که به دنبال آن بودید؟

*تبلیغات تاثیری در پاسخ‌های تولید شده توسط هوش مصنوعی ندارد.

نتیجه‌گیری

بر اساس بررسی آیات، روایات و دیدگاه‌های فقهی و اجتماعی، جایگاه سگ در اسلام دارای ابعاد مختلفی است و نمی‌توان آن را به صورت یکسان برای همه سگ‌ها و همه شرایط در نظر گرفت.

1. جایگاه قرآنی: قرآن کریم در داستان اصحاب کهف، به نقش حمایتی و محافظتی سگ اشاره می‌کند که نشان‌دهنده امکان استفاده از این حیوان در اهداف الهی است.

2. دیدگاه فقهی: اکثریت فقه‌های شیعه، سگ و آب دهان آن را نجس ذاتی می‌دانند و نگهداری سگ در منزل (غیر از موارد ضروری مانند سگ نگهبان، شکاری یا خدمت‌رسان) را ناپسند (مکروه) اعلام کرده‌اند. این حکم در صورتی که منجر به تشبه به فرهنگ بیگانگان یا آزار همسایگان شود، می‌تواند به حرمت نیز برسد.

3. تأثیرات اجتماعی و روانی:

○ جنبه‌های مثبت: نگهداری سگ می‌تواند به افزایش تعاملات اجتماعی، کاهش احساس تنهایی و تقویت مسئولیت‌پذیری کمک کند.

○ جنبه‌های منفی و چالش‌ها: این امر می‌تواند با ملاحظات فرهنگی و شرعی در جوامع اسلامی تداخل داشته باشد، موجب تشبه به فرهنگ‌های غیر اسلامی شود، یا به دلیل حساسیت برخی افراد، منجر به کاهش تعاملات اجتماعی گردد. همچنین، نگرانی‌هایی در مورد تأثیر آن بر کاهش فرزندآوری و افزایش مصرف‌گرایی مطرح شده است.

در نهایت، در حالی که قرآن به نقش حمایتی سگ اشاره دارد، فقه اسلامی بر نجاست ذاتی آن تأکید کرده و نگهداری سگ‌های خانگی یا زینتی را در شرایط معمول، مطلوب نمی‌داند و در صورت وجود برخی مقدمات (مانند تشبه یا آزار)، آن را حرام می‌شمارد. در کنار ملاحظات شرعی، تأثیرات فرهنگی، اجتماعی و روانی نگهداری سگ نیز باید در تصمیم‌گیری‌ها مد نظر قرار گیرد.

فهرست منابع

کتاب‌ها

• قرآن کریم.

1. حر عاملی، م. (1374 ش). *وسائل الشیعه*. قم: موسسه آل البيت عليهم السلام.
2. کلینی، م. (1379 ش). *الکافی*. تهران: انتشارات اسلامیه.
3. صدوق، م. (1363 ش). *من لا یحضره الفقیه*. قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
4. قرائتی، م. (1388 ش). *تفسیر نور*. قم: مرکز فرهنگی درس‌های از قرآن.
5. مکارم شیرازی، ن. (1420 ق). *فقه الحیوان*. قم: مدرسه امام علی بن ابی طالب (ع).

مقالات

1. نوری، حسین؛ سبویی جهرمی، سمانه. (1402). واکاوی فقهی نگهداری از انواع سگ‌ها از منظر مذاهب اسلامی. *فصلنامه فقه*، دوره 30، شماره 113.

سایت‌ها

1. پرسمان دانشجویی - دفتر پاسخگویی به سؤالات دینی دانشگاهیان. آدرس URL: <https://www.porseman.com>
2. پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله العظمی سید علی خامنه‌ای. (تاریخ دسترسی: آدرس URL: <https://farsi.khamenei.ir/consult-list?id=kzyzpy2>)

نرم‌افزارها

1. مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی. (تاریخ نشر نامشخص). جامع الاحادیث نور (نسخه [شماره نسخه یا سال نشر را ذکر کنید]).